

AJUNTAMENT DE TORELLÓ

MT ARXIU MUNICIPAL
DE TORELLÓ

ARXIU MUNICIPAL DE TORELLÓ

FONS SERRAT DE N'ESPLA

1. ÀREA D'IDENTIFICACIÓ

- **Codi de referència:** CAT AMT 306
- **Nivell de descripció:** Fons
- **Títol:** Serrat de N'espla
- **Dates:** 1235- [ca.1900]
- **Volum i suport:** 2,7 metres lineals (8 capses, 354 unitats documentals), paper i 75 pergamins.

2. ÀREA DE CONTEXT

- **Nom del(s) productor(s):** Serrat de n'Espla
- **Història del(s) productor(s):**

La casa el Serrat de n'Espla està situada al terme municipal de Sant Pere de Torelló, a la zona nord-est del municipi, a la falda de la serralada de Bellmunt a tocar de Forat Micó.

En origen, el Serrat de n'Espla era el mas principal de la vila de Nespla, formada, també, pels masos Codina de n'Espla, Quintana de n'Espla, Pujol de n'Espla, Torrent de n'Espla i mas Estrader.

Tot i que documentada des del S.XIII, es fa difícil fixar la data exacte de construcció de la casa del Serrat, perquè la seva estructura s'ha anat modificant en les nombroses intervencions i reformes practicades en segles per a adaptar la casa i el seu entorn a les necessitats dels seus habitants. En l'actualitat, per les característiques del material i la tècnica constructiva, la part més primitiva del conjunt podria la zona dels galliners i del corral.

El primer habitant document del mas el Serrat, és Pere Serrat de Nespla que visqué a principis del S.XIII. En aquest temps, els habitants del Serrat del Serrat de n'Espla, pertanyien a la jurisdicció del senyor de Curull i el Vilar i estaven sotmesos a les fortes condicions de vida dels pagesos remences, agreujades per l'aplicació dels Mals usos i l'abús de poder del seu Senyor, Bertran del Vilar. No fou fins l'any 1335 que Pere de Milany, Senyor de Curull i del Vilar es compromet a l'abolició dels mals usos, a canvi del pagament d'un cens per part de Ramon Serrat de Nespla.

No obstant l'alliberament dels mals usos, els S.XIV i XV foren temps difícils al Serrat. El despoblament de les zones agràries a causa de les epidèmies de pesta negra, les plagues, els conflictes i abusos senyorials i la fam, va provocar la proliferació dels “ masos rònecs”. L'abandó dels masos de Nespla va suposar l'acumulació de terres i propietats en mans de l'hereu del Serrat que es va veure obligat a demanar una reducció de les càrregues i servituds personals vinculades a aquests masos i terres improductives.

D'aquesta manera s'entra al S.XVI amb una millora i redreç de les condicions de la pagesia, que es desvincula totalment de la condició remença per la Sentència arbitral de Guadalupe (1486). A partir d'aquest moment, els contractes d'emfiteusi van passar a regular les relacions entre pagesos i senyors. Aquesta nova figura jurídica suposava la divisió dels dominis d'un terra, de manera que el senyor en conservava el “domini directe”, és a dir la propietat de la terra, i en cedia el “domini útil” al pagès que podia conrear-la i treure'n fruit a canvi del pagament anual de censos.

El Mas el Serrat de n'Espla no va quedar al marge dels canvis que suposà la fi de l'Edat Medieval al món agrari. Durant els segles posteriors, la família anava renovant els contractes i feia efectiu el pagament de censos amb el senyor corresponen. Al mateix temps però, ampliava el seu patrimoni amb la compra de diverses terres de l'entorn i amb la concertació de matrimonis entre els seus hereus i les pubilles d'altres cases amb terres. L'estatus de la família també va créixer i durant el S.XVII un dels hereus, Bernat Serrat de Nespla participà activament en el Consell municipal de Torelló, que aglutinava les parròquies de Sant Pere i Sant Vicenç de Torelló.

No fou fins ben entrat el S.XVIII que una pubilla, Maria Serrat va heretar el Serrat de n'Espla. El seu fill Francesc Ribes i Serrat i el seu nét Joan Ribes i Serrat van ser protagonistes d'un dels moments de més projecció i acumulació patrimonial de la família, sobretot, per part d'aquest últim que es casà dues vegades amb la pubilla Saderra Rierola i la vídua Piguillem. No obstant això, un dels hereus Eudald Piguillem Roca portà la casa del Serrat a la ruïna econòmica a causa de la seva mala administració. Per fer front al fort endeutament, es produí un

progressiu despreniment del patrimoni per part de la família que culminà al 1897 amb la venda de la finca del Serrat de n'Espla a Jacint Rifà, fabricant de filats de cotó de Manlleu. Per primera vegada, després de segles, la família Serrat es desvinculava del Serrat de n'Espla. Jacint Rifà adquirí la casa per a residència d'estiu i inicià una important reforma de la casa i de l'entorn (camins, font i ermita de Sant Roc), una tasca que la família a continuat fins a l'actualitat.

- Història arxivística:

Com és habitual ens els fons patrimonial la seva conservació s'ha fet en la mateixa casa nucli i mare del patrimoni. En el cas del Serrat de n'Espla, els diferents documents es van anar acumulant en una calaixera ubicada en la mateixa casa, que s'anà traslladant d'estança en funció de les diferents reformes practicades.

No fou fins ben entrat el S.XX amb l'adquisició de la finca del Serrat per part de la família Rifà que no es va intervenir en el fons. Una primera intervenció fou la d'inventari dels pergamins del fons, que incloïa un petit resum de cadascun. Mercè Rifà i Llimona, durant anys treballà el conjunt del fons de la casa d'una manera exhaustiva i constant, organitzant, classificant i interpretant la documentació.

Durant l'any 2009 la família, conscient de la importància del fons i de la vulnerabilitat que suposava la seva conservació en la casa familiar, va decidir fer donació del fons a l'Arxiu municipal, per tal de poder assegurar la seva conservació i perdurabilitat i permetre'n la difusió i consulta. Així, amb l'ingrés a l'Arxiu municipal, es realitzà un inventari exhaustiu del conjunt del fons documental i s'instal·là en material de conservació permanent per a poder-ne mantenir la seva conservació al llarg del temps.

- Dades sobre l'ingrés:

L'acta de donació entre l'Ajuntament de Torelló i la família es va signar el 19 de novembre de 2010.

3. ÀREA DE CONTINGUT I ESTRUCTURA

- Abast i contingut:

Es tracta d'un fons patrimonial vinculat a les propietats agrícoles i la casa del Serrat de Sant Pere de Torelló des del segle XIII fins a inicis del segle XIX. Els documents que integren el fons són de caràcter notarial i jurídic i fan referència a la gestió del patrimoni rural i els béns mobles i immobles vinculats a la casa, així com a l'adquisició i donació de béns a través d'aliances matrimonials i contractes agrícoles. La importància del fons del Serrat de n'Espla és cabdal per a poder conèixer l'evolució d'un patrimoni agrari al llarg dels segles XIII-XIX i fomentar l'estudi de la història social i econòmica de la Catalunya rural.

4. ÀREA DE CONDICIONS D'ACCÉS I ÚS

- **Condicions d'accés:** de consulta lliure, si bé la documentació està sotmesa a la legislació vigent sobre accés i protecció de les dades personals.

5. ÀREA DE CONTROL DE LA DESCRIPCIÓ

- **Autoria i data(es):** G.C.V (juny 2013)
- **Fonts:**
 - DALMAU i FONT, Agustí: *L'essència de Sant Pere de Torelló. Retalls i fets de la seva història*. Ajuntament de Sant Pere de Torelló, 1994